

OLIP
ORGANIZACIJA ZA MEĐUNARODNE PUBLIKACIJE

SOCIJALNA, PRAVNA,
EKONOMSKA I ZDRAVSTVENA
ZAŠTITA UČESNIKA U RATU NA
PROSTORU BIVŠE JUGOSLAVIJE

Beograd, 2026

OLIP - SOCIJALNA, PRAVNA, EKONOMSKA I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA UČESNIKA U RATU NA PROSTORU
BIVŠE JUGOSLAVIJE

ISBN-978-86-906800-9-2

OLIP
Organizacija za međunarodne publikacije

**SOCIJALNA, PRAVNA, EKONOMSKA I
ZDRAVSTVENA ZAŠTITA UČESNIKA U RATU
NA PROSTORU BIVŠE JUGOSLAVIJE**

Beograd, 2026

IZDAVAČ:
OLIP
Organizacija za međunarodne publikacije

ZA IZDAVAČA:
Danijel Panović

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK:
Doc. dr Ratomir Antonović

RECENZENTI:
Prof. dr Milan Milošević, prof. dr Božidar Forca, prof. dr Milomir Čodo, prof.
dr Wolfgang Rohrbach, prof. dr Vladan Stanković,
prof. dr Borivoje Baltezarević, dr Nemanja Vukčević

Lektori: Danijela Antonović, Žaklin Grgić

Tehnički urednik: Aleksandar Cekić

NAUČNI ODBOR KONFERENCIJE:
Prof. dr Milan Milošević, Republika Srbija, predsjednik
Prof. dr Wolfgang Rohrbach, Austrija
Prof. dr Željko Petrić, Bosna i Hercegovina
Prof. dr Božidar Forca, Republika Srbija
Prof. dr Borivoje Baltezarević, Republika Srbija
Dr Jasmina Igrački, Republika Srbija
Doc. dr Marina Petrović, Republika Srbija
Doc. dr Boris Bursać, Republika Srbija
Doc. dr Ratomir Antonović, Republika Srbija

ORGANIZACIONI ODBOR

Danijel Panović, predsjednik
Miroslav Banjac,
Ivana Ćosić,
Momčilo Minić
Marko Taušanović

Štampa:
Best Print, Kruševac

Tiraž: 200

ISBN-978-86-906800-9-2

Beograd, 2026

S A D R Ź A J

PREDGOVOR.....	VI
----------------	----

Wolfgang Rohrbach

DIE ÖKONOMISCHEN UND ÖKOLOGISCHEN (FOLGE)SCHÄDEN DER JUGOSLAWIENKRIEGE (1991 - 2001).....	1
--	---

Slobodan Prodić

POTREBNOST METODOLOŠKIH NAČINA PRIBAVLJANJA PODATAKA U SVRHU POBOLJŠANJA POLOŽAJA VOJNIH I CIVILNIH INVALIDA RATA NA PODRUČJU OPŠTINE DERVENTA.....	15
NECESSITY OF METHODOLOGICAL WAYS OF COLLECTING DATA IN THE AIM TO IMPROVE THE STATUS OF MILITARY AND CIVILS INVALIDS OF WAR ON THE AREA OF DERVENTA MUNICIPALITY.....	26

Драган Батавeљић

Митар Лутовац

ДОПРИНОС УДРУЖЕЊА РАТНИХ И МИРНОДОПСКИХ ВОЈНИХ ИНВАЛИДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ЗАКОНСКОЈ ЗАШТИТИ УЧЕСНИКА РАТОВА НА ПРОСТОРУ БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ.....	29
CONTRIBUTION OF THE ASSOCIATION OF WAR AND PEACETIME MILITARY DISABLED VETERANS OF THE REPUBLIC OF SERBIA TO THE LEGAL PROTECTION OF PARTICIPANTS OF WARS IN THE TERRITORY OF THE FORMER YUGOSLAVIA.....	30

Ratomir Antonović

Boris Bursać

МЕЂУНАРОДНОПРАВНА ЗАШТИТА РАТНИХ ВОЈНИХ ЗАРОБЛЈЕНИКА.....	43
INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF WAR PRISONERS OF WAR.....	53

Marina Petrović

Nevena Nešić

SOCIJALNA I OBRAZOVNA INKLUZIJA DECE RATNIH VOJNIH INVALIDA: PRAVNI OKVIR I IZAZOVI U REPUBLICI SRBIJI.....	55
SOCIAL AND EDUCATIONAL INCLUSION OF CHILDREN OF WAR VETERANS WITH DISABILITIES: THE LEGAL FRAMEWORK AND CHALLENGES IN THE REPUBLIC OF SERBIA.....	76

Jasmina Igrački

Svetoslav Mišev

RATNI ZAROBLJENICI KAO ŽRTVE ORUŽANIH SUKOBA: OBlici VIKTIMIZACIJE I MEĐUNARODNOPRAVNA ZAŠTITA.....	77
PRISONERS OF WAR AS VICTIMS OF ARMED CONFLICTS: FORMS OF VICTIMIZATION AND INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION.....	101

Немања Б. Вукчевић

Викторија Н. Рјанухина

ИНСТИТУЦИОНАЛНА РЕЛЕВАНТНОСТ РАТНЕ БИОГРАФИЈЕ У КОНТЕКСТУ ПРЕКОГРАНИЧНЕ МОБИЛНОСТИ: СОЦИОЛОШКА АНАЛИЗА ПОСТКОНФЛИКТНОГ ПРОСТОРА БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ.....	103
INSTITUTIONAL RELEVANCE OF WAR BIOGRAPHY IN THE CONTEXT OF CROSS-BORDER MOBILITY: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE POST-CONFLICT SPACE IN THE FORMER YUGOSLAVIA.....	117

Borivoje V. Baltezarević

Daniele Battista

BETWEEN LEGAL RECOGNITION AND SOCIAL INCLUSION: WAR VETERANS IN THE POST-YUGOSLAV SPACE.....	119
---	-----

Prof. dr Eržika Antić

SOCIJALNE DETERMINANTE ZDRAVLJA RATNIH VETERANA – IZAZOVI I MOGUĆNOSTI UNAPREĐENJA KVALITETA ŽIVOTA..	131
--	-----

Aksana Chmyha

Milan Stanković

PROBLEMATIC ASPECTS AND DIRECTIONS FOR IMPROVING THE LEGAL REGULATION OF THE LOCAL COUNCIL OF DEPUTIES ACTIVITIES AS A COLLEGIAL BODY OF LOCAL REPRESENTATIVE AUTHORITY.....	151
---	-----

Aleksandra Jaramaz,

Dr. Phil. Danièle Hollick

PRIPADNOST KAO ORIJENTACIONI PROBLEM U ADOLESCENCIJI. DOKUMENTARNA REKONSTRUKCIJA KOD MLADIH TAKOZVANE TREĆE MIGRACIONE GENERACIJE.....	157
---	-----

Danijel Panović

Ivana Ćosić

PRAVNI OKVIRI I REGULATIVA: ZAKONSKA REŠENJA U REGIONU I OSTVARIVANJE STATUSNIH PRAVA UČESNIKA U RATU NA PROSTORU BIVŠE JUGOSLAVIJE.....	173
--	-----

Eržika Antić

KONCEPT ZDRAVOG STARENJA RATNIH VETERANA - IZAZOVI
I PERSPEKTIVE RAZVOJA INTEGRISANOG MODELA
ZDRAVSTVENE ZAŠTITE.....179

Сања Бурђевић

ДЕЦА У ПОРОДИЦАМА УЧЕСНИКА РАТОВА НА ПРОСТОРУ
БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ: УЛОГА ПРЕДШКОЛСКЕ УСТАНОВЕ У
ПРУЖАЊУ ПОДРШКЕ.....209

Novak Prodić

NUMERIČKA SIMULACIJA DEMOGRAFSKE SLIKE SRBA U
SARAJEVU- ŠTA BUDUĆNOST DONOSI?.....223

Михаил Захаров

ФИЗИЧКО-ХЕМИЈСКИ ПРИНЦИПИ ФИЛТРАЦИЈЕ У
УКЛАЊАЊУ ОСИРОМАШЕНОГ УРАНИЈУМА И ТЕШКИХ
МЕТАЛА ИЗ ВОДЕ КАО ДУГОРОЧНИХ ПОСЛЕДИЦА РАТНИХ
ДЕЈСТАВА НА ПРОСТОРУ ЈУЖНЕ СРБИЈЕ И
КОСОВА И МЕТОХИЈЕ.....237

Mirela Dorđević

SOCIJALNA, PRAVNA, EKONOMSKA I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA
UČESNIKA U RATU NA PROSTORU BIVŠE JUGOSLAVIJE.....245

Momčilo Minić

PROBLEMI SOCIJALNE, PRAVNE, EKONOMSKE I
ZDRAVSTVENE ZAŠTITE BORACA U REPUBLICI SRBIJI.....249

Ratomir Antonović

Naučni saradnik Instituta za srpsku kulturu Priština – Leposavić

ORCID br. 0000-0001-9134-6346

e-mail: antonovicr@gmail.com

Boris Bursać

Institut za srpsku kulturu Priština – Leposavić

ORCID 0009-0002-0654-5186

e-mail: boris.bursac89@gmail.com

MEĐUNARODNOPRAVNA ZAŠTITA RATNIH VOJNIH ZAROBLJENIKA

Apstrakt: Osnovni problem koji se tretira ovim radom je krivičnopravna zaštita ratnih vojnih zarobljenika, kako sa aspekta nacionalnog, tako i sa aspekta međunarodnog prava. Poseban problem su konstantna kršenja krivičnopravnih garancija prava ratnih vojnih zarobljenika. Gledano kroz istoriju, položaj ratnih vojnih zarobljenika se značajno promenio, sa težnjom humanizacije i pune zaštite. Ranije su zarobljenici bili izloženi raznovrsnim oblicima pritiska i torture. Međutim, suštinski, položaj ratnih vojnih zarobljenika je i danas vrlo težak, a oni se sa pravom mogu smatrati ugroženom kategorijom.

U radu se daje analitički pregled akata i međunarodnopravnih dokumenata, koji se bave položajem ratnih vojnih zarobljenika. Isto tako, u radu se razmatra praksa postupanja sa ratnim vojnim zarobljenicima, kako u prošlosti, tako i danas, u najnovijim sukobima. Polazna pretpostavka je da položaj ratnij vojnih zarobljenika nije dobar, te da su ratni vojni zarobljenici najranjivija kategorija koja se najčešće nalazi na udaru ratne odmazde.

Ključne reči: zarobljenici, tretman, zaštita, međunarodni odnosi, rat.

Uvod

Ratni vojni zarobljenik je pripadnik neprijateljske vojne snage, koji je zarobljen tokom ili nakon oružanog sukoba od strane pripadnika suparničke vojne snage. Položaj ratnog vojnog zarobljenika je zaštićen najpre međunarodnim pravom, ratnim pravom, kao i nacionalnim pravom svake zemlje. Da bi se ratni vojni zarobljenik imao ovaj status, neophodan uslov je da je imao aktivan borački status u neprijateljskoj vojsci. Drugim rečima, lica koja nisu imala aktivan status u neprijateljskoj vojsci, ne mogu imati status ratnog vojnog zarobljenika (Jončić 2002: 80).

Eventualno, civili mogu imati status ratnih vojnih zarobljenika samo i isključivo ukoliko su bili u pratećem sastavu vojnih snaga, koje formalno ne pripadaju vojsci, ali imaju određenu ulogu i značaj za njihovo delovanje. Takvim licima se mora priznati status ratnih vojnih zarobljenika. Ovi zarobljenici, kao i aktivni članovi vojnih struktura uživaju poseban tretman, koji je takođe garantovan i ranjenicima i bolesnicima.

Status ratnih vojnih zarobljenika mogu imati pripadnici oružanih snaga okupirane zemlje ukoliko okupator odluči da pristupi njihovom interniranju, kao i sva lica kojima je ovaj status priznat, koja su na svoju teritoriju primila neutralne nezaraćene treće sile, pod uslovom priznavanja povoljnijeg položaja. Lica kojima nikad neće biti priznat status ratnih vojnih zarobljenika su plaćenici i špijuni.

Najamnici ili plaćenici su lica koja učestvuju u oružanim sukobima ili aktivnostima koja su u vezi sa oružanim sukobom. Učešće najamnika ili plaćenika je motivisano isključivo materijalnim koristima koje stižu svojim angažovanjem u ratnom sukobu. Plaćenici ne mogu imati isti tretman kao vojnici ili profesionalni vojnici, jer su vojnici stalno zaposleni i angažovani i vojsci jedne zemlje ili su regrutovani iz reda stanovnika zemlje kojoj vojska pripada. Dobrovoljci su lica koja dobrovoljno pristupaju u vojne jedinice, bez bilo kakve materijalne naknade, već iz čistih ideoloških ubeđenja.

Špijuni su pripadnici oružanih snaga strane u sukobu, koji se uglavnom regrutuju u inostranstvu. U slučaju da budu uhvaćeni i razotkriveni u svom špijunskom radu, automatski će biti odgovorni vlasti suparničke države. Svakako, kriterijum za njihovo međusobno razlikovanje je da li su špijunski zadatak vršili u uniformi svoje vojske ili u civilnom odelu. Uniformisana lica se smatraju pripadnicima protivničke vojske, te im se mora priznati status ratnih vojnih zarobljenika (Lazić 2016: 236).

Gledano kroz istoriju, ratni vojni zarobljenici su uvek bili tretirani kao plen, te ih je suparnička strana najčešće likvidirala. Druga opcija je bila njihovo porobljavanje i tretiranje na najgori mogući način, bez ikakvih ljudskih prava. Rimljani su porobljene vojnike obično koristili za gladijatorske borbe. Međutim, mudriji način iskorišćavanja porobljenih vojnika suparničke strane je bio zarad njihovog korišćenja za dobijanje značajnih informacija o protivnicima. Od porobljenih vojnika se očekivalo da daju i otkriju određene tajne i informacije o slabostima svoje vojske ili o eventualnim planovima i budućim napadima.

Ženevske konvencije

Ženevske konvencije predstavljaju četiri povezana međunarodna sporazuma, potpisana u Ženevi 1864; 1906; 1929. i 1949. godine sa ciljem uspostavljanja humanitarnih principa, prema kojima su zemlje potpisnice obavezne da se ponašaju prema neprijateljskim vojnicima tokom trajanja ratnih sukoba (Milošević; Antonović 2025: 124). Za pitanje odnosa prema ratnim vojnim zarobljenicima, posebno je značajna konvencija iz 1949. godine jer sadrži odredbe o civilima koji padnu u zarobljeništvo, dok se gerilskim vojnicima daju još obimnije zaštite, posebno amandmanima iz 1977. godine.

Poseban doprinos položaja ranjenika, bolesnika i brodolomnika se pripisuje konvenciji iz 1949. godine. Prvom Ženevskom konvencijom se proširuje zaštita ranjenika i bolesnika u oružanim sukobima na kopnu. Drugom Ženevskom konvencijom se poboljšava položaj ranjenika, bolesnika i brodolomnika na moru. Obe konvencije fokus primarno imaju na ranjenike, bolesnike i brodolomnike u vreme trajanja oružanih sukoba. Njihov nedostatak se ogleda u tome što pojmove

ranjenika, bolesnika i brodolomnika nisu najjasnije i najpreciznije definisali, što ograničava njihov domašaj. Radi preciznijeg definisanja ovih pojmova, donesen je Dopinski protokol I, koji u članu 8. definiše termine i proširuje krug lica na koje se odnosi.

Ranjenike određuje kao „lica, vojna ili civilna, kojima je zbog povrede, bolesti ili drugih fizičkih ili mentalnih poremećaja ili teškoća potrebna lekarska pomoć ili nega i zbog toga se mora uzdržavati od svakog akta neprijateljstva“ (Lopičić – Jančić 2017: 144). Ovim odredbama su takođe obuhvaćene i trudne žene, porodilje i novorođenčad, kao i sva druga lica kojima je lekarska pomoć neophodna.

Brodolomnici su „civilna ili vojna lica, koja se nalaze u opasnosti na moru ili drugim vodama, kao posledica nesreće koja ih je zadesila u brodu ili vazduhoplovu, te se zbog toga treba uzdržavati od svakog akta neprijateljstva“ (Jelavić 2010: 173). Ukoliko se ova lica uzdržavaju od bilo kog akta neprijateljstva, smatraju se brodolomnicima i taj status zadržavaju sve do sticanja nekog drugog statusa.

Protokol Ženevske konvencije u potpunosti izjednačava vojna i civilna lica. Međutim, ranjenici, bolesnici i brodolomnici koji su bili aktivni pripadnici oružanih snaga, nakon što padnu u neprijateljsko ropstvo, dobijaju status ratnih vojnih zarobljenika. Zaštita ovih lica na prvom mestu podrazumeva da ona uživaju izvesne povlastice, kao što su humano postupanje prema njima, zabrana bilo kakve diskriminacije, adekvatna lekarska briga i nega. Strogo je zabranjeno ugrožavanje njihovog života, narušavanje njihovog fizičkog i psihičkog integriteta, sa posebnom zabranom ubistava, mučenja i vršenja medicinskih eksperimenata. Strane u sukobu su dužne da u što kraćem roku identifikuju i popišu sve ranjenike, brodolomnike i bolesnike, da evidentiraju umrle i stradale, a da sve podatke bez odlaganja dostave Centralnom birou Međunarodnog komiteta Crvenog krsta.

Pre donošenja Ženevskih konvencija, položaj ratnih vojnih zarobljenika nije bio na zavodnom nivou i prevashodno je zavisio od dobre volje i milosti pobjednika. Osim volje i milosti, na položaj zarobljenika uticali su običaji i shvatanja, svojstvena određenim narodima, kao i ekonomskim i političkim interesima zaraćenih naroda. U antičkom periodu, zarobljenici bi pretežno bili pogubljavani i bili su tretirani kao otvorena opasnost. Takođe, praksa je bila da se zarobljenici porobljavaju i da budu izloženi ropskom tretmanu i odnosu, koji je uključivao težak rad, kao i korišćenje za masovnu zabavu, kao što je gladijatorstvo, međusobne borbe, borbe sa bikovima i slično (Maškin 2005: 119). Ratni vojni zarobljenici su gubili sva građanska i imovinska prava, što je značilo da im je oduzimana lična imovina, koja je pripadala onome ko bi uspostavio robovlasništvo nad njima.

U kasnom srednjem veku i renesansnom periodu, ratni vojni zarobljenici su postali izvesna vrsta izvora dodatnih prihoda, jer je uvedena mogućnost otkupa za njih. Posebno imućni zarobljenici, visoki plemići i vojni zvaničnici su imali visoku otkupninu, kojom su plaćali svoju slobodu. Sa druge strane, obični vojnici, pretežno iz siromašnih porodica, su i dalje bili predmet pogubljenja ili su bili prinuđavani na težak i iscrpljujući rad. Tek u XVII i XVIII veku dolazi do zaključenja prvih bilateralnih ugovora, kojim bi zaraćene strane definisale

mogućnost razmene zarobljenika, po principu „glava za glavu“ (Radivojević 2012: 10). Isto tako, formiran je cenovnik, koji je podrazumevao gradaciju cena na osnovu činova. Što je čin bio viši, nadoknada za otkup je bila veća i suprotno.

Nešto kasnije, uvedena je mogućnost uslovnog otpusta ili „otpusta na časnu reč“, koja je bila garantovana višim oficirima. Reč koju bi oficiri dali se odnosili na obećanje da više neće učestvovati u oružanom sukobu koja se vodi protiv zemlje koja mu je otpust dala. XIX vek je doneo prve pisane akte koji regulišu status ratnih vojnih zarobljenika. Najpre je donesen Liberov kod 1863. godine u periodu Američkog građanskog rata, za vreme vladavine Abrahama Linkolna. Ovim kodom je strogo zabranjeno mučenje zarobljenika, uz obavezno humano postupanje, jer zarobljeništvo ne treba tretirati kao kaznu, već kao meru bezbednosti.

Briselska deklaracija je donesena 1874. godine, a Haške konvencije 1899. i 1907. godine i njima se uspostavljaju međunarodni principi u postupanju prema međunarodnim ratnim vojnim zarobljenicima. Najpre, nalaže se humano postupanje, zarobljenicima se moraju obezbediti hrana, odeća i adekvatan smeštaj. Međutim, uprkos ovim konvencijama, i dalje je postojalo široko polje zloupotreba i načina kažnjavanja zarobljenika.

Zloupotrebe Ženevskih konvencija

Poveljom Ujedinjenih nacija se predviđa zabrana pretnje miru, kao i svakog akta agresije. Pored ove Povelje, postoje i drugi brojni međunarodni pravni akti koji pružaju zaštitu civilnom stanovništvu, ranjenicima, bolesnicima, ratnim zarobljenicima i brodolomnicima. Međutim, uprkos svim ovim međunarodnim pravnim garancijama, u različitim ratovima, vođenim u periodu od 1945. godine, pa do danas, nastupile su brojne zloupotrebe, na prvom mestu Ženevskih konvencija.

Za potrebe ovog rada, analiziraće se najznačajnije zloupotrebe Ženevskih konvencija tokom Korejskog rata (1950-1953), rata u Alžiru (1954-1962), građanskog rata u Kongu (1960-1961), građanskog rata u Jemenu (1962-1970), Kinesko – indijskog rata (1962), afričkih ratova (1963-1974), Indonezijsko – malezijskog rata (1963-1966), Dominikanskog građanskog rata (1965), rata u Vijetnamu (1964-1973), Indijsko – pakistanskog rata (1971-1972), građanskog rata u Nigeriji (1967-1970), Iračko – iranskog rata (1980-1988) i rata na Bliskom Istoku (1967-1973).

Zloupotrebe Ženevskih konvencija nastaju za vreme Korejskog rata, koji je trajao u periodu između 1950. do 1953. godine. Nastaje neposredno nakon završetka Drugog svetskog rata, kad je međunarodna javnost bila još uvek u stanju šoka nastalog zbog ratnih stradanja i dešavanja. Korejski rat je obeležilo mnoštvo ratnih zločina protiv ranjenika, bolesnika, civilnog stanovništva, kao i ratnih vojnih zarobljenika (Brownstone; Franck 1994: 461). Posebna šteta je načinjena bombardovanjem naseljenih mesta, gde meta nisu bili vojni, već isključivo civilni objekti. Na meti su se našle bolnice, škole, verski objekti, kao i civili, njihovi stambeni objekti, ranjenici, bolesnici i zarobljenici.

Nakon Korejskog, izbija Alžirski rat 1954. godine, koji je trajao do 1962.

godine. Reč je o antikolonijalnom ratu, koji je vodio Alžir sa ciljem oslobađanja od francuske vlasti. Francuska vojska je alžirske pobunjenike tretirala kao teroriste, te im zato nije priznavala status zaraćene strane. Iz tog razloga, francuska vojska je alžirske ratne vojne zarobljenike ubijala odmah po porobljavanju. Ranjenici, bolesnici, ratni vojni zarobljenici i civili su zarobljavani bez ikakvog osnova i razloga. Držani su u logorima u kojima nisu postojali elementarni uslovi za život. Posebno su se izdvajali loši uslovi po pitanju smeštaja, po pitanju ishrane i medicinske brige. Kao posledica ovakvog nehumanog odnosa, pojavile su se zarazne bolesti, koje su životno ugrožavale zarobljenike. Obolelim zarobljenicima nije pružana nikakva medicinska nega i pomoć, što ih je osudilo na sigurnu smrt.

U nečovečnom i nehumanom odnosu prema civilnom stanovništvu i ratnim vojnim zarobljenicima, posebno su se istakle francuske vojne jedinice, poznate pod nazivom „Legija stranaca“. Procenjuje se da je u ovom ratu zarobljeno nekoliko desetina hiljada Alžiraca. Pri rasvetljavanju učinjenih zločina u Alžiru, alžirska privremena vlada je insistirala na poštovanju Ženevske konvencije iz 1949. godine i njenu potpunu i adekvatnu primenu. Takođe, i Francuska je uzvraćala napadima da Alžirci francuske ratne vojne zarobljenike muče i ubijaju. Međutim, svetsko javno mnjenje je bilo na stanovištu da su Alžirci žrtve Francuza, te su se ove kontraoptužbe tretirale kao klasična „zamena teza“. U ulogu zaštite alžirskih ratnih vojnih zarobljenika se aktivno uključio i Crveni krst, koji je krenuo u obilazak francuskih logora za ratne vojne zarobljenika, čime su Francuzi bili prinuđeni da podignu nivo smeštaja i boravka u logorima (Munivrana Vajda 2016: 146).

U građanskom ratu u Kongu, koji je trajao od 1960. do 1964. godine, takođe je došlo do brojnih ratnih zločina. Reč je o sukobu koji je nastao usled unutrašnjih secesionističkih težnji Katange, u šta je umešanost imala i Belgija i SAD. Ovaj rat takođe karakteriše umešanost velikog broja stranih plaćenika i koji su se isticali u izvršenju najtežih ratnih zločina. Posebno se manifestovala okrutnost prema ranjenicima i bolesnicima u Katangi i Kongu jer im nije ukazivana medicinska pomoć, adekvatan smeštaj i lekovi, čime je njihovo zdravstveno stanje bilo dodatno narušavano, a život ugrožen (Miller 1975: 307).

Procenjuje se da je u Kongu bilo preko dve hiljade ratnih vojnih zarobljenika, prema kojima nije primenjivana Ženevska konvencija iz 1949. godine jer je separatisti iz Katange nisu prihvatili. U ime i za račun separatista, najteže zločine su vršili plaćenici, koji se nisu obazirali ni na kakva pravila ratovanja i međunarodno pravne i krivičnopravne standarde. Upravo, iz navedenog razloga, neophodno je bilo mešanje Ujedinjenih nacija, koje su morale stati na put otvorenom kršenju osnovnih ljudskih prava. Pod uticajem ove organizacije, 1961. godine dolazi do prve razmene ratnih vojnih zarobljenika, a 1962. godine do druge razmene.

Povodom angažovanja plaćenika u ovom ratu, Ujedinjene nacije su reagovale donošenjem Rezolucije Saveta bezbednosti 1961. godine i Generalne Skupštine Ujedinjenih nacija br. 1599, kojom se zahtevala njihova repatrijacija u Evropu, sa ciljem utvrđivanja njihove krivične odgovornosti. Nažalost, pitanje njihove krivične odgovornosti nikad nije na adekvatan način postavljeno, te su mnogi od njih prošli nekažnjeno za nedela koja su činili.

Građanski rat u Arapskoj Republici Jemen, odnosno Severnom Jemenu se vodio u periodu između 1962. do 1970. godine i to na relaciji između republikanske vlade, koja je uživala podršku Egipta i koja je učestvovala sa 60 hiljada vojnika. Sa druge strane su bile rojalističke snage Imama El Badra koje su imale podršku Saudijske Arabije. Takođe, u ovom ratu je bila umešana i Velika Britanija. Svi učesnici rata su formalno prihvatile Ženevsku konvenciju iz 1949. godine.

Tokom rata, konvenciju su najviše kršili rojalisti Imama El Badra, koje su zlostavljali i ubijali egipatske ratne vojne zarobljenike, ranjenike i bolesnike (Lopičić Jančić 2012: 120).

Kinesko – indijski rat je trajao tokom oktobra i novembra 1962. godine. Bio je granični rat jer se nastao u vezi sa sporom oko granice na Himalajima. Kina se posebno istakla kršenjem Ženevske konvencije i lošim tretmanom indijskih ratnih vojnih zarobljenika. Sa druge strane, Indija nije zarobila nijednog ratnog vojnog zarobljenika kineske vojske. U indijskim logorima su se nalazili samo civilni zarobljenici. Crveni krstovi Kine i Indije su ostvarivali tokom ovog sukoba dobru saradnju, ali Kina nije želela da dopusti Crvenom krstu iz Ženeve da se upozna sa stanjem indijskih ratnih vojnih zarobljenika. Razlog za takav stav je opravdan stavom da kineski i indijski Crveni krst imaju dobre odnose, te da će sve eventualne probleme rešavati direktnim pregovorima. Međutim, materijalnih dokaza o zlostavljanju indijskih ratnih vojnih zarobljenika nije bilo, te ovaj ratni zločin nije nikad dokazan.

Afrički ratovi je pojam koji se tiče ratova za oslobođenje od portugalskog kolonijalizma u Angoli, Gvineji Bisao i Mozambiku. Sukobe u Angoli su pokrenuli pokreti za nacionalno oslobođenje. Najmasovniji su bili Nacionalni pokret za oslobođenje Angole (FNLA) i Nacionalno jedinstvo za potpuno oslobođenje Angole (UNITA). Reč je o gerilskim pokretima, sa centralizovanim oblikom komandovanja, jasnim znakovima razlikovanja, koji su poštovali odredbe međunarodnog ratnog prava.

U Gvineji Bisao je podignut oružani ustanak, koji je trajao od 1963. do 1974. godine, sa idejom osamostaljivanja, a na čelu ustanka je bila grupa Afrička stranka za nezavisnost Gvineje i Cap Verde (Perović; Čuković 2014: 20). Sa istim ciljem, vođen je rat u Mozambiku od 1964. do 1975. godine, a na čelu oslobodilačkih struktura Mozambika se našao Mozambijski oslobodilački front.

Portugal je angažovao oko dve stotine hiljada vojnika sa ciljem gušenja ovih oslobodilačkih pokreta. U obračunu sa njima, javljali su se različiti oblici surovosti, brutalnosti i bezobzirnosti. Dodatni problem je bio u angažovanju stranih vojnih plaćenika, koji su posebno bili okrutni u postupanju i nisu uvažavali elementarna međunarodna prava i obaveze. Posebnu brutalnost su manifestovali prema civilnom stanovništvu, ratnim vojnim zarobljenicima, bolesnicima i ranjenicima. Zarobljeno je na desetine hiljada lica, pretežno civila, koji su proglašeni ratnim vojnim zarobljenicima. Sa druge strane, oslobodilački pokreti u Angoli, Gvineji Bisao i Mozambiku, zarobili su zarobili nekoliko stotina portugalskih vojnika.

Portugal zarobljenim pripadnicima oslobodilačkih organizacija nije priznavao status ratnih vojnih zarobljenika, jer su oni bili gerilskog karaktera, već ih je tretirao kao teroriste i ilegalne borce. Pretežno su bili ubijani prilikom samog zarobljavanja, a oni koji bi preživeli, bili bi privođeni u koncentracione

logore, gde su bili ispitivani i mučeni. Logorski smeštaji su bili neadekvatni, sa lošom ishranom i higijenskim uslovima i bez ikakve medicinske brige i zaštite. Usled takvih loših uslova, došlo je do širenja teških zaraznih bolesti, epidemije kolere, dizenterije, tifusa i drugih zaraznih bolesti, koje su uzrokovale visoku smrtnost.

Radna grupa eksperata Ujedinjenih nacija za ljudska prava je 1974. godine ispitivala slučajeve kršenja ljudskih prava u portugalskim logorima, te je utvrdila postojanje mnogih ratnih zločina protiv ratnih vojnih zarobljenika, ranjenika i bolesnika koje je izvršila portugalska strana.

Indonezijsko – malezijski sukob se odvijao u periodu od 1963. do 1966. godine. Karakteriše ga potpuno nepoštovanje Ženevske konvencije iz 1949. godine od strane Indonezije u odnosu prema ranjenicima i ratnim vojnim zarobljenicima, kojima nije bila pružana nikakva medicinska pomoć i nega.

Dominikanski građanski rat je trajao od aprila do septembra 1965. godine. Tretira se više kao pobuna, a ne vojna intervencija. Karakteriše ga kršenje i nepoštovanje Ženevske konvencije iz 1949. godine. Posebno se izdvajaju surovi načini postupanja prema ranjenicima, koji su ubijani snajperima. Pored ranjenika, stradali su i medicinsko i sanitetsko osoblje, koje im je ukazivalo prvu pomoć.

Vijetamski rat se vodio od 1964. do 1973. godine i smatra se za jedan od surovijih ratova u novijoj svetskoj istoriji. Vijetnamske žrtve se broje u milionima, dok je protivnička strana, koju su činile SAD sa saveznicima, brojala oko 500 hiljada do milion žrtava. Pripadnici vojske SAD su izvršili brojne ratne zločine protiv ratnih vojnih zarobljenika, ranjenika i bolesnika. Zarobljenici su masovno ubijani pre samog zarobljavanja, a oni koji su deportovani u koncentracione logore, bili su izlagani nečovečnom postupanju, sa kobnim posledicama. Takođe, i Vijetnam je kršio odredbe Ženevske konvencije i to masovnim streljanjem američkih zarobljenika (Kalshoven 1971: 299).

Indijsko – pakistanski rat je vođen 1971-1972. godine i njega karakteriše veliki broj zarobljenika sa obe zaraćene strane. U Istočnom Pakistanu je Indija zarobila 92 hiljade pakistanskih vojnika, koji su prethodno vršili brojne ratne zločine u odnosu prema ranjenicima, bolesnicima i civilima. Pakistanski zarobljenici su držani u veoma lošim higijenskim uslovima, što je doprinelo razvoju zaraznih bolesti epidemijskih razmera. Takođe, bio je očigledan nedostatak zdravstvene nege i pomoći za zarobljenike.

Usled zadržavanja određenog broja pakistanskih zarobljenika, sa ciljem da im se sudi zbog učinjenih ratnih zločina, pred Sudom pravde u Hagu je pokrenut postupak protiv Indije zbog kršenja Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine. Pakistan je insistirao na sprečavanju slanja 195 ratnih vojnih zarobljenika na suđenje u Bangladeš. Spor među dve zaraćene zemlje je okončan pregovorima, te priznavanjem Bangladeša od Pakistana i zaključivanjem sporazuma između Indije, Pakistana i Bangladeša.

Građanski rat u Nigeriji je vođen od 1967. do 1970. godine, a rezultirao je proglašenjem Istočne Nigerije Republikom Biafrom. Karakteriše ga veliki broj ratnih vojnih zarobljenika, ranjenika i bolesnika, kao i civilnih zarobljenika. Zaraćene strane su se obavezale na poštovanje Ženevske konvencije iz 1949. godine, međutim Centralna vlada Lagasa je ovo pitanje tretirala kao unutrašnje

političko pitanje Nigerije, a da će se na secesiju Biafre gledati sa aspekta člana tri Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1949. godine.

Zapravo, dolazi do odbijanja razmene ratnih zarobljenika, ranjenika i bolesnika sa secesionistima u Biafri jer nisu bili tretirani kao ravnopravna strana u sukobu. Zato dolazi do posredničkih intervencija od strane afričkih država, kao i Ujedinjenih nacija i Međunarodnog komiteta Crvenog krsta iz Ženeve. Ustanovljeno je da su obe strane u sukobu vršile zločine nad ratnim vojnim zarobljenicima, ranjenicima, bolesnicima i civilima, a posebno se u tome istakla vojska Biafre jer je u svojim redovima imala veći broj plaćenika, poznatim po nepoštovanju pravila ratovanja. Posmatračke misije su konstatovale niz zločina prema ratnim vojnim zarobljenicima, ranjenicima, bolesnicima i civilima, koji su bili ubijani, mučeni, igladnjivani, ponižavani i zlostavljani. Vlada u Lagasu je naređivala masovna streljanjaratnih vojnih zarobljenika, bolesnika i civila iz Biafre zbog ranije izvršenih ratnih zločina.

Iransko – irački rat je vođen u periodu od 1980. do 1988. godine. Karakteriše ga veliki broj ljudskih žrtava i veliki broj ratnih vojnih zarobljenika, kojih se procenjuje da je bilo oko pedeset hiljada. Među zarobljenicima je bilo mnogo ranjenih i bolesnih. I jedna i druga strana u ratu su se međusobno optuživale za ratne zločine prema zarobljenicima, ranjenicima, bolesnicima i civilima. Međunarodna zajednica je intenzivno ukazivala na zločine koji se u ovom ratu vrše, ali nijedna strana nije bila spremna da prizna i popusti, a komisiji Međunarodnog Crvenog krsta iz Ženeve su zabranile da se upoznaju sa stanjem u logorima. Tek je 1984. godine omogućeno da se ova poseta sprovede i u vezi sa tim je sačinjen izveštaj kojim su se obe zaraćene strane obavezale da prihvate međunarodne propise i pravila u vezi sa tretmanom ratnih vojnih zarobljenika, ranjenika, bolesnika i civila. Komisija Međunarodnog Crvenog krsta je utvrdila grubo kršenje međunarodnog prava i to fizička mučenja i zlostavljanja, kolektivno primenjivanje kaznenih mera, izgladnjivanje i ižedivanje i slično. Kod zarobljenika su konstatovane povrede, prelomi i druga teža fizička oštećenja.

Na ratne vojne zarobljenike su vršeni pritisci na ideološkoj osnovi. Pod jakim strahom i stresom, zarobljenici su bili prinuđeni da prihvataju ideologiju i da se pokoravaju političkim idejama suparnika. U izveštajima Međunarodnog komiteta Crvenog krsta iz Ženeve iz 1985. i 1988. godine se navodi da nijedna strana u sukobu nisu vršile registraciju zarobljenika, iako im je to bila obaveza naložena Ženevskom konvencijom iz 1949. godine. Kao poseban problem, navodi se nepriznavanje statusa ratnih vojnih zarobljenika pripadnicima suparničkih vojski. Sa druge strane, pojedini civilni zarobljenici su tretirani kao ratni vojni zarobljenici, iako za to nije postojalo osnova. Postignut je dogovor u vezi sa priznavanjem statusa boraca i ratnih vojnih zarobljenika samo za pojedine kategorije učesnika u ratu. Ovaj položaj su dobili Pasderani, odnosno pripadnici Iranske islamske revolucionarne garde i Bassiji, odnosno Iračka dobrovoljna masovna armija (Savernier 1992: 134).

Kad se govori o ratovima na Bliskom istoku, tu se misli na sukobe Izraela sa Egiptom, Jordanom, Libanom i Sirijom, koji su se odigrali u periodu od 1967. do 1973. godine. Ovi sukobi su isto rezultirali velikim brojem ratnih vojnih zarobljenika. Izrael je za svega pet dana sukoba zarobio oko pet hiljada egipatskih,

sirijskih i drugih pripadnika vojski. U vezi sa ovim sukobom, Ujedinjene nacije su donele Rezoluciju 237 dana 14. juna 1967. godine, usled velikog broja ratnih vojnih zarobljenika, ranjenika i bolesnika i civilnog stanovništva. Poseban problem je predstavljala činjenica da Izrael nije prihvatao status ratnim vojnim zarobljenicima, bolesnicima i ranjenicima, pripadnicima palestinske oslobodilačke vojske, jer su ih tretirali teroristima.

Predstavnici Međunarodnog komiteta Crvenog krsta iz Ženeve su posećivali logore u kojima su držali zarobljenike, pretežno Izraelci, jer su oni imali najveći broj zarobljenika. Na njihovu inicijativu i posredstvom, došlo je do razmene određenog broja ratnih vojnih zarobljenika.

U sukobu, koji je izbio u oktobru 1973. godine, Izrael je zarobio nove arapske ratne vojne zarobljenike, kojih je bilo oko osam hiljada. Najveće optužbe su međusobno upućivali Iran i Sirija za najteže zločine i zloupotrebe Ženevske konvencije. Ponovno je bilo potrebno angažovanje Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, koji je aktivno obilazio logore i smeštaje za ratne vojne zarobljenike, ranjenike, bolesnike i civile. Tokom 1974. godine, dogovorena je repatrijacija ratnih vojnih zarobljenika u većem obimu, što je bio rezultat postignutog primirja. Izrael je pokrenuo krivične postupke protiv Palestinaca, koje je okarakterisao kao teroriste. Vođen je veliki broj postupaka protiv pripadnika Palestinskih oslobodilačkih vojski.

Zaključak

Ženevska konvencija predstavlja nesumnjivo značajan međunarodni pravni akt, koji se bavi suštinski važnim pitanjima, koja se otvaraju tokom ratova, a to je odnos i tretman prema ratnim vojnim zarobljenicima, ranjenicima, bolesnicima i civilnom stanovništvu. U radu su principi Ženevske konvencije postavljeni kao centralna hipoteza. Međutim, primenom istorijskog i analitičkog metoda, u radu se daje prikaz eklatantnog kršenja Ženevske konvencije i to od strane zemalja, koje su u osnovi prihvatale njene odredbe i obavezale se na njihovo poštovanje.

Ovde se ne može, a ne spomenuti dva značajna koncepta u međunarodnom pravu: *ius ad bellum* i *ius contra bellum*. Prema prvom konceptu *ius ad bellum*, države raspolazu svojim legitimnim pravom da ratuju kako bi ostvarivale svoje političke i druge interese. Drugi koncept *ius contra bellum* stvara zabranu za slobodno vođenje rata i upotrebu bilo kakve sile u međunarodnim odnosima. Koncept *ius contra bellum* je prihvaćen od strane Ujedinjenih nacija, ali iako danas daleko prihvatljiviji modernom svetu, svedoci smo činjenice da se ratovi i dalje vode, sa katastrofalnim posledicama.

Ius contra bellum je svoj puni razvoj doživeo u Pariskom paktu iz 1928. godine i sadržan je u Povelji Ujedinjenih nacija iz 1945. godine. Time je praktično *ius ad bellum* abrogirano i stavljeno van snage. *Ius contra bellum* postaje temelj savremenog međunarodnog poretka, jer se on bazira na zabrani pretnji i nasilja i upotrebe sile protiv teritorijalnog integriteta i suvereniteta drugih država.

Međutim, realnost je nešto drugačija. Ratovi se vode i danas i to sve jačim intenzitetom, sa sve drastičnijim posledicama, dok su ljudske žrtve svedene na termin „kolateralne štete“, nastale kroz proces ostvarivanja interesa velikih vojnih

i političkih sila. U radu je data hronologija ratnih događanja od završetka Drugog svetskog rata, pa do 1990. godine. Međutim, i nakon 1990. godine se nastavlja sa politikom suludog ratovanja i nizanja velikih ljudskih gubitaka. Reč je o ratu u Ruandi, Južnoj Osetiji, Gruziji, Jugoslaviji, Alžiru, Pridnjestrovlju, Tadžikistanu, Čečeniji, Kongu, Eritreji, Avgansitanu, Obali Bjelokosti, Iraku, Pakistanu, koji je i danas aktuelan, Čadu, koji je u toku, Siriji i Ukrajini, koji predstavljaju aktuelna žarišta.

Preliminarni podaci ukazuju na to da je od okončanja Drugog svetskog rata do danas, kao direktna posledica ratova, poginulo između 20 i 30 miliona ljudi. Najbrojnije žrtve se vezuju za Vijetnamski rat (između 1,5 i 3 miliona žrtava), Korejski rat (između 2 i 3 miliona žrtava), Kineski građanski rat (između 1 i 2,5 miliona žrtava), Drugom ratu u Kongu (između 3 i 5 miliona stradalih), Sovjetsko – avganistanskom ratu (između 1 i 2 miliona stradalih) i Jugoslovenskom ratu (oko 130 hiljada žrtava). Od toga civilne žrtve čine oko 80 procenata žrtava.

Korišćeni izvori

1. Brownstone; Franck 1994: David Brownstone; Irene Franck Timelines of War, A Chronology of Warfare from 100.000 BC to the Present, Boston, New York, Toronto, London;
2. Jelavić 2010: Ante Jelavić „Međunarodni oružani sukobi na moru“, Naše more, Dubrovnik, str. 170-178;
3. Jončić 2002: Vladan Jončić Ratni zarobljenici: međunarodnopravni status, Vojnoizdavački zavod, Beograd;
4. Kalshoven 1971: Fritz Kalshoven Belligerent Represals, Leyden, 295-304;
5. Lazić 2016: Radojica Lazić „Obaveštajni rad i diplomatija“, Srpska politička misao, Beograd, str. 233-250;
6. Lopičić – Jančić 2012: Jelena Lopičić – Jančić „Kršenje Ženevskih konvencija iz 1949. godine u odnosu na ranjenike, bolesnike i ratne zarobljenike u ratovima koji su vođeni od 1945. do 1990. godine“, Međunarodna politika, god. LXIII, br. 1146, Beograd, str. 116-131;
7. Lopičić – Jančić 2017: Jelena Lopičić – Jančić „Međunarodnopravna zaštita ranjenika, bolesnika i sanitetskog osoblja“, Nacionalni interes, Beograd, str. 141-170;
8. Maškin 2005: Nikolaj Aleksandrovič Maškin Istorija drevnog Rima, Naučna knjiga, Beograd;
9. Miller 1975: Richard Miller The Law of War, Toronto, London;
10. Milošević; Antonović 2025: Milan Milošević; Ratimir Antonović Krivična dela poreklom iz međunarodnog prava, Fakultet za poslovne studije i pravo, Univerzitet „Union Nikola Tesla“, Beograd;
11. Munivrana Vajda 2016: Maja Munivrana Vajda „Zločini protiv čovečnosti kao izraz društvene politike“, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. VII, br. 1, Zagreb, str. 142-185;
12. Perović; Ćuković 2014: Miloš Perović; Aleksandar Ćuković „Etnički sukobi u Africi“, Akademska reč, god. 2, br. 2, Beograd, str. 17-36;

13. Radivojević 2010: Zoran Radivojević „Zaštita koju obezbeđuje status ratnog zarobljenika u međunarodnom humanitarnom pravu“, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, str. 9-28;
14. Savernier 1992: Paul Savernier Combatants and Non-Combatants, in The Gulf War of 1980–1988, The Iran-Iraq War in International Legal Perspective, Dodrecht;

INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF WAR PRISONERS OF WAR

Abstract: The main problem that is treated in this paper is the criminal protection of military prisoners of war, both from the aspect of national and international law. A special problem is the constant violations of the criminal guarantees of the rights of military prisoners of war. Seen throughout history, the position of military prisoners of war has changed significantly, with the aim of humanization and full protection. Previously, prisoners were exposed to various forms of pressure and torture. However, fundamentally, the position of military prisoners of war is still very difficult today, and they can rightfully be considered a vulnerable category.

The paper provides an analytical overview of acts and international legal documents dealing with the position of military prisoners of war. Likewise, the paper discusses the practice of dealing with military prisoners of war, both in the past and today, in the most recent conflicts. The initial assumption is that the position of military prisoners of war is not good, and that military prisoners of war are the most vulnerable category that is most often the target of war retaliation.

Key words: prisoners, treatment, protection, international relations, war.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

355.426(497.1)(082)
94(497.1)(082)

SOCIJALNA, pravna, ekonomska i zdravstvena zaštita učesnika u ratu na prostoru bivše Jugoslavije / [urednik Ratomir Antonović]. - Beograd : OLIP Organizacija za međunarodne publikacije, 2026 (Kruševac : Best print). - XI, 234 str. ; 25 cm

Tiraž 200. - Str. VI-VII: Predgovor / Ratomir Antonović. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad. - Summaries.

ISBN 978-86-906800-9-2

а) Грађански рат -- Југославија -- Зборници

б) Југославија -- Распад -- Зборници

COBISS.SR-ID 201339913